

Geografski vidiki turističnega vrednotenja

sakralnih objektov v Istri

IZVLEČEK

Članek turistično vrednoti sakralne objekte na območju Istrske županije. Med razvitostjo turizma in uporabo sakralnih objektov v turistične namene obstaja korelacija. Cerkve na turistično razvitejši obali so bolj vpete v turistični promet, tiste v notranjosti polotoka pa imajo pomembnejšo vlogo v tamkajšnji turistični ponudbi.

Ključne besede:

geografija turizma, Istra, turistično vrednotenje, Poreško-puljska škofija, sakralni objekti.

ABSTRACT

Geographical Aspects Of Istrian Sacral Buildings Tourist Valorisation

The article presents a tourist valorisation of sacral buildings in Istria. According to research, the existence of correlation between overall tourism development in Istria and tourist valorization of sacral buildings is obvious. Geographically speaking, churches situated in highly developed coastal area are more included in the tourist business, on the other hand, inland churches have a more important role in the tourist offer.

Key words:

Geography of tourism, Istria, tourist valorisation, diocese of Poreč and Pula, sacral buildings.

Avtor besedila:

mag. DANIEL BOGEŠIĆ, prof. geografije in zgodovine
Pazinski kolegij – klasična gimnazija, Pazin
E-pošta: daniel.bogestic@pazinski-kolegij.hr

Prevod: PRIMOŽ PIPAN, GIAM ZRC SAZU

Avtorja fotografij:

DANIEL BOGEŠIĆ, PRIMOŽ PIPAN

COBISS I.04 strokovni članek

Sakralni objekti so zgradbe, ki so bile prvotno načrtovane in namenjene za javno bogoslužje skupinam vernikov.

Sakralni objekti so zaradi tipičnih arhitekturnih potez ter praviloma velikih dimenzij in specifične lokacije zelo markanten element v pokrajini. Z geografskega vidika jih lahko obravnavamo kot element kulturne pokrajine, ki je rezultat kompleksnega prepletanja religije, družbe in geografskega prostora. Kljub navedenemu problematika sakralnih objektov z geografskega vidika še ni bila podrobneje obravnavana.

V turistični ponudbi imajo sakralni objekti lahko receptivno in/ali atraktivno funkcijo. Na njihovo turistično vrednotenje vplivajo njihova kulturna, zgodovinska in umetniška privlačnost, ob tem pa ne smemo pozabiti, da naj bi bila njihova turistična vloga drugotnega pomena, za primarno, religiozno funkcijo. Med dejavnike turističnega vrednotenja sakralnih objektov spadajo turistično povpraševanje, verske skupnosti, ki nastopajo v vlogi lastnika objekta, zakonska določila, turistična politika, turistično oglaševanje, raven razvitosti turizma.

Število in geografska razporeditev cerkva v Istrski županiji

Na območju Istrske županije je 549 sakralnih objektov od katerih je 547 katoliških. Dva srbsko-pravoslavna objekta sta nastala s preureditvijo katoliških v 16. in 18. st. Število in razporeditev cerkva je v tesni povezavi s številom, velikostjo, lego in zgodovinskim razvojem naselij. Znotraj naselij je 75 % cerkva, na bližnjih pokopališčih pa 15 %. Čeprav je v podeželskih naseljih kar 87 % cerkva, imajo največ cerkva naselja Rovinj, Pulj in Vodnjan. Največ jih je v severozahodni in severni Istri, tiste izven naselij pa so najštevilčnejše na jugozahodnem delu polotoka. Za pokrajinski izgled Istre so značilna akropolska naselja umeščena na vrhovih vzpetin, kjer osrednji položaj najpogosteje zavzemajo župnijske cerkve. Tovrstna topografska razporeditev izraža večstoletno dominacijo religije in Cerkve kot institucije v družbenem življenju Istre.

Kulturno-zgodovinski in verski pomen cerkva

Cerkve so bile zgrajene ali dograjene skoraj v vseh glavnih evropskih arhitekturnih stilih. Zastopane so tako zgodnjekrščanske bazilike, kot sodobne arhitektonske izvedbe.

Večstoletna politično-teritorialna razdeljenost polotoka med Beneško republiko in Avstrijo se kaže v prepletanju mediteranskega in srednjeevropskega civilizacijskega okvira.

29 % cerkva na območju županije ima status kulturnega spomenika ali so kako drugače zaščitene na ravni mest in podeželskih naselij. Evfrazijeva bazilika v Poreču je uvrščena na seznam svetovne dediščine UNESCO.

K cerkvam spada še mnogo inventarja in liturgičnih predmetov, kjer imajo še poseben verski pomen številne relikvije. Specifičnost istrske sakralne dediščine predstavljajo poleg fresk še glagoljaški napisi, ki jih je največ v cerkvah v notranjosti Istre.

Slika 1: Mozaik nad vhodom v atrij Evfrazijeve bazilike v Poreču (foto: Primož Pipan).

Slika 2: Glagoljaški napis na zidu cerkve sv. Bartula v Roču
(foto: Daniel Bogešič).

Odnos katoliške cerkve do turističnega vrednotenja sakralnih objektov

Ker o načinu turističnega vrednotenja sakralnih objektov v prvi vrsti odloča njihov lastnik, je pomembno, da katoliška cerkev izraža pozitivno stališče do turizma.

To je razvidno iz številnih dokumentov med katerimi zlasti izstopajo mnogi iz časa drugega Vatikanskega koncila (1962-1965). Cerkev gleda na sakralne objekte predvsem z vidika duhovne oskrbe turistov. Glede na vse večje število estetsko motiviranih obiskov in v ozgib "muzejifikaciji", postaja vedno bolj pomembna tudi dostopnost sakralnih objektov izven časa predvidenega za verske obrede.

Hrvaška škofovska konferenca je za koordinacijo duhovne oskrbe turistov maja 2005 ustanovila Odbor za duhovno oskrbo turistov. Odbor skrbi za izdajanje priložnostnih plakatov, kjer so poleg dobrodošlice še navodila za dostojno obnašanje, urnik bogoslužja in informacije o kulturno-zgodovinskem pomenu posameznih cerkva. Odbor sodeluje s Hrvaško turistično organizacijo tudi pri tiskanju promocijskih materialov o duhovni ponudbi za turiste. Skupaj financirata čuvaje v cerkvah. V Poreško-puljski škofiji je škof za problematiko turističnega vrednotenja sakralnih objektov zadolžil celo posebnega delegata za duhovno oskrbo turistov.

Anketa o turističnem vrednotenju cerkva

Tako Poreško-puljska škofija kot Turistična skupnost Istrske županije ne vodita nobenih posebnih evidenc s podatki o kvantitativnih in kvalitativnih značilnostih turističnega vrednotenja sakralnih objektov v Istri. Ker pristojnosti za skrb za sakralne objekte škof ordinarij navadno zaupa župnikom, velja prepričanje, da bi morali biti ravno slednji najbolj relevanten vir za informacije v zvezi s tem. 7. 3. 2005 je bila s škofovim dovoljenjem na rednem srečanju duhovnikov v Pazinu izvedena anketa med župniki Poreško-puljske škofije. Z njimi je bilo opravljenih tudi več posameznih razgovorov. Do 25. 5. istega leta je anketo izpolnilo in vrnilo 39 župnikov, kar znaša 58 % od skupno 67 aktivnih župnikov. Anketiranci upravljajo z 52 od skupno 134 župnijami v škofiji. Odgovorni so za 232 sakralnih objektov kar je 43 % vseh v škofiji. Anketa je zajela 68 % obalnih župnij in 29 % župnij v notranjosti Istre.

Turistična ponudba v župnijah Poreško-puljske škofije

Cilj prvega dela ankete je bil ugotavljanje kvantitativnih in kvalitativnih značilnosti turistične ponudbe v župnijah Poreško-puljske škofije. Na vprašanje o verskih obredih, ki so na voljo turistom, so župniki navedli predvsem svete maše. Dodatnega pastoralnega programa za turiste ni. Ob prisotnosti tujih turistov se v vseh 23 obalnih župnijah določen del svete maše izvaja v tujem jeziku. V 9 župnijah se del maše izvaja v italijanskem jeziku za pripadnike narodne manjšine. To prinaša dodatno turistično vrednost, saj je 20 % tujih turistov Italijanov. Maše za skupine turistov v drugih tujih jezikih so redkost. Župniki to pojasnjujejo z željo večine tujih turistov, da bi bogoslužju prisostvovali skupaj z domačimi verniki. Turistični vodniki po župniji ali po kakšni izmed cerkva v njej, so na voljo v dobri tretjini anketiranih župnij, od katerih je polovica obalnih. Verska literatura v tujih jezikih je na voljo v komaj 15 % anketiranih župnij, od katerih je 7 % obalnih. Izvirni sakralni spominki so redkost, saj jih turisti lahko kupijo le v Poreču in Rovinju.

Katere cerkve turisti obiskujejo in zakaj?

Na osnovi ocen župnikov je bilo turistično ovrednotenih 73 cerkva, kar je tretjina vseh na območju, ki ga je zajela anketa. Polovica od njih ima status župnijskih cerkva, 56 % pa jih leži v župnijah v notranjosti Istre. Anketiranci kar v 85 % primerih ocenjujejo, da je glavni motiv turističnega obiska v cerkvah materialna dediščina, še posebno freske. Med ovrednotenimi cerkvami jih je 21 registriranih kot kulturni spomenik v sklopu nepremične kulturne dediščine, kar znaša 34 % od skupnega števila zaščitenih cerkva na preučevanem območju. Z vidika fizične dostopnosti je 41 % cerkva, ki jih obiskujejo turisti, stalno zaklenjenih. Ključ je mogoče dobiti pri župniku ali pri lokalnem prebivalstvu. Četrtnina ovrednotenih cerkva, v glavnem so to župnijske cerkve, je odprtih za obiskovalce skozi celo leto. Dodatna četrtnina jih je za obiskovalce odprtih le v času maš. Te vsakodnevno potekajo v 40 % cerkva, večinoma v župnijskih. Urniki bogoslužja so drugod različni, v 15 % cerkva pa se le to ne izvaja več. V 22 % cerkva se del maše izvaja v tujem jeziku, naj-

pogosteje v italijanščini. V 14 % cerkva se izvajajo tudi zasebne maše v tujem jeziku. Oba primera se nanašata na cerkve v obalnem območju. Cerkve se uporabljajo tudi v profane namene. V dobri četrtini od njih se občasno izvajajo koncerti. Tudi tu prednačijo cerkve v obalnem območju. Funkcijo turističnih razgledišč imajo le trije cerkveni zvoniki in sicer v Rovinju, Vrsarju in Labinu. Šest obalnih cerkva je preurejenih v umetniške galerije.

Struktura obiskovalcev

Ker je ocena letnega števila obiskovalcev cerkva na voljo le za 41 % anketiranih župnij, je težko sprejeti relevantne zaključke. Vsekakor so najbolj obiskane župnijske cerkve v turističnih obalnih predelih. Na prvem mestu vodi župnija Poreč, kjer letno število obiskovalcev Evfrazijeve bazilike tamkajšnji župnik ocenjuje na 70.000. Število obiskovalcev je v korelaciji s skupnim številom turistov, ki obišejo določeno mesto. Na turistično vrednotenje sakralnih objektov ugodno vpliva njihov položaj glede na prometno infrastrukturo, turistične tokove, gosto naseljena

Slika 3: Cerkev sv. Evfemije na vrhu vzpetine daje značilno podobo Rovinju (foto: Daniel Bogešič).

Slika 4: Evfrazijeva bazilika v Poreču leži na severni priobalni strani polotoka (foto: Primož Pipan).

in gospodarsko razvita območja ter turistično privlačna in razvita sosednja območja. Še posebno je pomembno gosto cestno omrežje. Primer cerkvice sv. Germana v narodnem parku Brioni potrjuje, da ima pozitiven vpliv na velikost obiska tudi lokacija sakralnih objektov znotraj ali v bližini zavarovanih naravnih območij. Po ocenah med obiskovalci prevladujejo Italijani in Nemci, sledijo Avstrijci in Slovenci, kar sovpada s strukturo turistov, ki obiskujejo županijo v celoti. Glede na starostno strukturo prevladujejo srednje in starejše generacije. Enako so zastopane organizirane skupine in individualni obiskovalci. Obiski so najštevilčnejši v času poletne sezone z manj izraženimi razlikami med posameznimi letnimi časi v notranjosti Istre. Največje število obiskov je ob nedeljah, za Veliko noč, Marijino vnebovzetje ter ob praznikih svetnikov in zaščitnikov posameznih župnij. V 77 % župnij so anketiranci ocenili, da se turisti redko ali se sploh ne vključujejo v verske obrede. Estetska in kulturno zgodovinska funkcija cerkva v istrskem turizmu nedvomno prekaša njihovo bogoslužno funkcijo. Na vprašanje, kako ocenjujejo zastopnost posameznih oblik turizma na območju svojih župnij, je 30 anketirancev navedlo izletniški turizem, 24 kopališki

turizem, 7 turizem na podeželju. Le 2 anketiranca nista navedla ničesar. Takšni odgovori potrjujejo splošno znano dejstvo o visoki stopnji razvitosti turizma na območju Istrske županije.

Prostorski učinki

V 58 % anketiranih župnij ni bilo izpostavljenih nobenih sprememb z vidika prostorskih učinkov pri turističnem vrednotenju sakralnih objektov. Od tistih, v katerih so bile evidentirane spremembe, jih je večina na zahodni obali. Najpogosteje je bilo navedeno obnavljanje in urejanje okolice, medtem ko je bilo onesnaženje, hrup in nedostojno oblačenje zaznano le v 10 % župnij. V 48 % župnij naj ne bi bilo zaradi turizma nobenih sprememb v okolici cerkva. Opažene spremembe se zopet pojavljajo na obali. 46 % župnij je kot najpomembnejše v pozitivnem smislu navedlo urejanje okolice, izpostavilo je asfaltiranje cest, nameščanje kontejnerjev za odpadke ter odpiranje novih trgovin. Problem onesnaženosti je izpostavljen le v 6 % župnij. V turistični sezoni zlasti v večjih turističnih središčih na zahodni obali prihaja do povečanja

števila obiskovalcev v sakralnih objektih. Primera Dekumanove ulice v Poreču in Grisie v Rovinju potrjujeta, da to spodbuja odpiranje številnih gostinskih in trgovskih objektov in adaptiranje zgradb.

Sakralni objekti v turistični politiki in oglaševanju

V obdobju najbolj dinamične faze razvoja istrskega turizma od začetka 60. do konca 80. let 20. stoletja se je komunistični režim trudil marginalizirati verske vsebine v turistični ponudbi in oglaševanju. Z vzpostavitvijo demokracije in svobodnega podjetništva v začetku 90. let je bila omogočena večja svoboda veroizpovedi, turističnim podjetjem pa je bilo prepuščeno, da sama odločajo o vključevanju verskih vsebin v svojo ponudbo. Raziskava je pokazala, da v projektih in programih, ki jih izvajata Turistična skupnost in Upravni oddelek za turizem in trgovino Istrske županije, sakralni objekti še vedno zavzemajo marginalno mesto. Tudi v delovnem gradivu Načrt razvoja istrskega turizma 2002-2010 so sakralni objekti redko omenjeni, pa še to le kot estetske zanimivosti (cerkveni zvoniki). Nihče od načrtovalcev turističnega razvoja v sakralnih objektih ne vidi potencialnih faktorjev za razvoj raznih oblik turizma. Gradnje morebitnih novih sakralnih objektov za potrebe turistov-vernikov ne omenjata ne Načrt razvoja istrskega turizma 2002-2010 niti Prostorski plan županije. Vendarle pa sta leta 2002 Istrska županija in Poreško-puljska škofija ustanovili Ustanovo za ohranjanje in obnovo sakralne spomeniške dediščine.

Ker razvoj interneta omogoča novo in kvalitetnejšo možnost turistične promocije, je raziskava analizirala tudi način predstavitve sakralnih objektov na obstoječih uradnih spletnih straneh mestnih turističnih skupnosti v Istri (zaključeno 1. 7. 2005). Uradne spletne strani obstajajo za 20 od skupno 30 turističnih skupnosti. Prikazujejo 133 cerkva, kar je okoli 35 % od skupnega števila vseh cerkva na območju turističnih skupnosti s spletnimi stranmi in komaj 24 % od vsega števila istrskih cerkva. Najštevilčnejše so cerkve iz notranje Istre, medtem ko je na spletnih straneh turističnih skupnosti z zahodne obale predstavljeno le 12 cerkva, kar je manj kot 25 %.

Geografija in turistično vrednotenje cerkva v Istri

Najpomembnejši dejavnik turističnega vrednotenja sakralnih objektov v Istrski županiji je trenutna visoka stopnja turističnega razvoja. Z 2.5 milijona turistov in okoli 16 milijonov nočitev županija ustvari 1/3 turističnega prometa Hrvaške (2003). Ker stik vode in kopnega predstavlja najpomembnejši atraktivni dejavnik razvoja turizma, je razumljivo, da so sakralni objekti bližje morja in kopaljšč močnejše vključeni v turistično ponudbo kot tisti v notranjosti. Na območju Poreča, Rovinja in še pet obalnih turističnih skupnosti, kjer se ustvari 30 % turističnih nočitev v županiji, se nahaja le 14 % istrskih cerkva. Na območju kempov, kjer je 47 % nastanitvenih kapacitet, ni niti ene cerkve, v turističnih naseljih pa je edina izjema kapelica v Zeleni laguni, kjer je tudi razgledna točka.

Slika 5: Cerkev sv. Foške v Vrsarju s poletno rezidenco poreškega nadškofa leži znotraj nekdanjega kaštela (foto: Daniel Bogešič).

Anketa je pokazala, da na turistično vrednotenje sakralnih objektov pozitivno vplivajo tudi vremenske razmere, še posebno v času poletne turistične sezone. V deževnih dneh se namreč številni turisti odločajo za ekskurzije v notranjost polotoka.

Slika 6: Evfrazijeva bazilika v Poreču, ki je uvrščena na seznam svetovne dediščine UNESCO je najbolj obiskana sakralna turistična znamenitost v Istrski županiji (foto: Primož Pipan).

Pomembno vlogo v turističnem vrednotenju cerkva ima prometna dostopnost. Obstoječa prometna mreža predstavlja dober predpogoj za vrednotenje in omogoča dostopnost do skoraj vseh istrskih cerkva. Pri tem imajo veliko vlogo turistični kažipoti. Rezultati raziskave kažejo, da imajo prometno dostopnejše cerkve, med katerimi izstopajo župnijske cerkve v središču naselij, večje število obiskov. Na turistično vrednotenje pozitivno vpliva tudi položaj cerkva znotraj zaščitenih urbanih ali podeželskih območij, kakor tudi zavarovanih območij narave.

Prespektive za prihodnji razvoj

Kvalitetno vključevanje sakralnih objektov v turistično ponudbo Istre je možno uresničevati samo s sodelovanjem Poreško-puljske škofije, Istrske županije in Turistične skupnosti Istrske županije. Njihovo integralno vključevanje v turistično ponudbo predstavlja eno od možnosti za prostorsko enakomernejši razvoja županije, še posebno njene slabše razvite notranjosti.

Pri tem nimamo v mislih samo gospodarskega razvoja, temveč tudi bogatenje kulturne in do sedaj manj poudarjene duhovne in verske ponudbe istrskega turizma. Turistični razvoj, ki temelji izključno na gospodarskih kriterijih, pogosto vodi k pretirani komercializaciji turistične ponudbe. Ta namreč ne more v popolnosti zadovoljiti potreb in motivov gostov.

Literatura

1. Bogešič, D., 2006.: Geografski aspekt turističke valorizacije sakralnih objekata u Istri, magistrski rad, Zagreb.
2. Brice, J., Busby, G., Brunt, P., 2003.: Engleski ruralni crkveni turizam: tipologija posjetitelja, Acta turistica, Vol. 15, No. 2, str: 144-162.
3. Busby, G., 2002.: Kornvalsko crkveno naslijeđe – sastavni dio destinacije, Turizam, God. 50, br. 4, str. 386.
4. Dallen, T., 2002.: Sacred joureys: religious heritage and tourism, Tourism recreation research, Vol. 27, No. 2, str. 3-6.
5. Hitrec, T., 1990.: Vjerski turizam: razvitak – obilježja – perspektive, Acta turistica, Vol. 2, No. 1, str. 9-49.
6. Jackson, R. H., Hudman, L., 1995.: Pilgrimage tourism and english cathedrals: the role of religion in travel, Revue de tourisme, Vol. 50, No. 4. str. 40-48.
7. Nolan, M. L., Nolan, S., 1989.: Christian Pilgrimage in Modern Western Europe, Chapel Hill and London University of North Carolina Press, str. 14-15.
8. Rinschede, G., 1992.: Forms of religious tourism, Annals of Tourism Research, Vol. 19, No. 1., str. 51-67
9. Robinson, H., 1976.: A geography of tourism, MacDonald and Evans, London, str. 172.
10. Vizjak, A., 1993.: Vjerski turizam u razvoju turizma u Hrvatskoj, Godišnjak hotelijerskog fakulteta u Opatiji, Hotelijerski fakultet, Opatija, str. 141-147.
11. Vuković, B., 1990.: Turizam i religija – rasprava o njihovom suodnosu, Školska knjiga, Zagreb.